

»Preskrba teh ubožcev je dolžnost prebivalstva.«¹

Begunci na Škofjeloškem v prvem letu vélike vojne

Izvleček

Vojaški spopadi v Galiciji so jeseni 1914 sprožili velik val beguncev v notanjost avstro-ogrske monarhije. Skrb zanje je prevzela država, ki je organizirala brezplačni prevoz, nastanitev, prehrano, versko in zdravstveno oskrbo. Na Kranjskem so begunce razdelili po občinah, med njimi so bile tudi Škofja Loka, Stara Loka, Žiri, Železniki, Selca, Sora idr. V vsaki je bilo med 30 in 50 begunci poljske in ukrajinske (rusinske) narodnosti, po veri rimokatolikov in uniatov. Domačinom so se begunci smilili, zanje so zbirali obleko, obutev, posteljnino in kurjavo, nudili so jim brezplačno hrano in stanovanja, nekateri tudi delo, da so se lahko sami preživljali. Na Škofjeloškem so begunci ostali do poletja 1915, ko so se nekateri lahko vrnili domov, drugi pa preselili v begunska taborišča v Avstriji in na Češkem.

Abstract

**»The population has a duty to provide for these poor souls.«
Refugees in Škofja Loka in the first year of the Great War**

The fighting in Galicia triggered a great wave of refugees into the interior of the Austro-Hungarian Monarchy in the autumn of 1914. The state undertook care for them, organising free transport, accommodation, provisions, and religious and health care. In Carniola, the refugees were allocated to municipalities, including Škofja Loka, Stara Loka, Žiri, Železniki, Selca, Sora etc. In each there were between 30 and 50 refugees of Polish and Ukrainian (Russian) nationality, by religion Roman Catholic and Eastern Orthodox. Locals took pity on the refugees; they collected clothing, shoes, bed linen and fuel, and also provided them with free food and accommodation, some were also found work so that they could take care of themselves. The refugees remained in Škofja Loka until the summer of 1915, when some could return home, and others moved to refugee camps in Austria and Bohemia.

1 Gorenjec, št. 41, 9. 10. 1914, str. 3, Razglas okrajnega glavarstva v Kranju.

Begunski val iz Galicije

»September. V Galiciji se naša vojska umika. To spričujejo trume galiških beguncev, ki so začele prihajati v deželo. Dne 16. septembra sta došla dva rusinska duhovnika: dr. Gregorij Lakota in dr. Basilij Penelli. Prvi je dobil zatočišče v starološkem, drugi v škofjeloškem župnišču. Morala sta bežati iz Przemysla,² ko je bila trdnjava evakuirana. Bila sta neoženjena in sta kot gojenca Augustineja doktorirala na Dunajskem vseučilišču. Lakota je bil profesor pedagogike in katehetike, Penello spiritual v bogosl. semenišču. Koncem meseca je prišlo nad 30 galiških beguncev, katere je županstvo naselilo pri Svetem Duhu, Virmašah, Stari Loki in Trnju. Večinoma so bili revnih delavskih stanov, vsega jim je manjkalo.«³

Zapis je iz starološke župnijske kronike, zelo podobne zasledimo tudi v drugih krajih na Škofjeloškem. Nobenih sledi evforije, pozdravov, petja in šopkov poljskega cvetja, ki so bili tako značilni za poletne mesece, ko so trume nabornikov odhajale v boj, misleč, da bodo že v nekaj bitkah opravili z nasprotnikom in se najkasneje do božiča vrnili za domača ognjišča. Vojna je postala resničnost in del vsakdana za vse, tudi tiste, ki so ostali doma, daleč stran od frontnih položajev v Galiciji in na Balkanu. In v ta vsakdan so od jeseni 1914 spadali tudi begunci, ki so pribežali iz Galicije, Bukovine in črnogorskega primorja.

Galicija je bila ob izbruhu vélike vojne najbolj vzhodna avstrijska kronska dežela⁴ in prva, ki je občutila vso krutost in razsežnosti vojaških spopadov. Tu se je že avgusta 1914 začela fronta, ki je potekala na 300 kilometrov širokem območju med Vislo na zahodu in Dnjestrom na vzhodu. Rusi so konec avgusta in v začetku septembra prebili avstro-ogrske frontne položaje in zasedli velik del vzhodne Galicije, med drugim tudi prestolnico Lvov. S tem so sprožili ogromen

2 Mesto v Galiciji, danes na jugovzhodu Poljske, kjer je Avstro-Ogrska v 2. polovici 19. stoletja iz obrambnih razlogov zgradila strateško pomembno vojaško trdnjavo, ki je bila leta 1915 prizorišče ene največjih bitk 1. svetovne vojne.

3 *Več kot tisoč let*, str. 207.

4 Galicija je pred 1. svetovno vojno obsegala 78.497 km² in bila razdeljena na 74 okrajnih glavarstev ter dve magistratni mesti (Krakov in Lvov). Glavno mesto je bil Lvov, nemško imenovan Lemberg. Ob popisu prebivalstva (1900) je v njej živelo 7,315.939 oseb, od tega 54,75 % Poljakov, 42,20 % Ukrajincev (Rutenov), preostalih 3,05 % prebivalstva so bili predstavniki drugih narodov (Nemci, Židje, Čehi, Slovaki, Moravci). Povprečna naseljenost je znašala 93 ljudi na km². Do leta 1914 se je njihovo število (kljub velikemu izseljevanju) povečalo še za slab milijon, tako da je pred začetkom 1. svetovne vojne po ocenah demografov v Galiciji živelo 8,2 milijona ljudi, od tega 4,8 milijona v vzhodni polovici. Kar tri četrtine se jih je preživljalo s poljedelstvom, le četrtina se je ukvarjala z obrtjo, trgovino in industrijo ali so bili v državnih službah. Danes v Galiciji, ki je razdeljena med Poljsko in Ukrajino, živi okoli 11 milijonov prebivalcev. Povzeto po: <http://de.wikipedia.org/wiki/Galizien>; <http://slo.wikipedia.org/wiki/Galicija>; pridobljeno 22. 4. 2014.

Gališki begunci na poti v neznano, jeseni 1914. (Ihrani: Mitja Juren, *Rupa pri Gorici, Italija*)

val beguncev⁵ z zasedenega ozemlja, na katerem je do takrat živelo okoli 4,8 milijona ljudi. Med begunci so po narodnosti prevladovali Poljaki in Rusini (Ukrajinci), poleg njih pa še nekaj deset tisoč Židov in Nemcev. Po veroizpovedi so bili rimo-katoliki in uniati.⁶ Tisti, ki so živeli bližje frontnim linijam, so odšli prvi, še pristo- voljno, da si rešijo vsaj življenja, preostali so morali domove zapustiti na ukaz državnih oblasti. Po navadi so ti ukazi prišli iznenada in beguncem niso dopuščali, da bi v naglici vzeli s seboj kaj več kot le najnujnejše. Država jim je omogočila brezplačen prevoz z vlaki in jim iskala nadomestna bivališča v notranjosti monar- hije. Bolje situirani in izobraženi so se znašli po svoje in si sami poiskali streho nad glavo tam, kjer so želeli, največkrat pri sorodnikih ali prijateljih, za ostale je bila to pot v neznano, ki jih je v večini primerov pripeljala v begunska taborišča na Češkem, v današnji Avstriji ter le v manjšem številu k družinam v notranjosti monarhije.

Begunci iz Dalmacije

Nič bolje se ni godilo beguncem iz Južne Dalmacije, ki jih je z domov pregna- la sovražnost na skrajni jugovzhodni meji avstro-ogrske monarhije. Podatki o njih so redki in skopi. Slovenec jih omenja kot »*pravoslavne Hrvate južno od Kotora*«,⁷ dejansko pa so bili to pravoslavni Srbi iz primorskega dela današnje Črne gore, ki

5 Statistika govori, da je bilo vseh beguncev iz Galicije in Bukovine med 360 000 in 450 000.

6 Uniati priznavajo katoliški nauk in vrhovno oblast papeža ter so v polnem občestvu z Rimokatoliško cerkvijo, vendar uporabljajo vzhodno liturgijo.

7 *Slovenec*, št. 216, 23. 9. 1914, str. 4.

je takrat kot del Dalmacije spadal pod Avstro-Ogrsko. Tu je imela monarhija svojo najpomembnejšo strateško luko Boko Kotorsko, ki jo je hotela ohraniti za vsako ceno. Tamkajšnje prebivalstvo je zato pred grozečo nevarnostjo evakuirala v notranjost države, nekaj tudi v Žiri. Iz okolice Kotorja so prišli kmalu po začetku vojne in so ostali do spomladi 1916. V spominu ljudi so ostali kot dobri, hvaležni in prijetni ljudje, vendar preveč gostobesedni in slabi za delo.⁸ Na Kranjskem so živeli še v občinah Cerklje, Šenčur, Velesovo, Preddvor, Predoslje, Naklo, Stražišče, Sv. Jošt, Hrastje, Mavčiče in ponekod na Notranjskem.

Po prihodu na Kranjsko

Razglednica, izdana z namenom pomagati beguncem.
(hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

Kranjska je prve begunce sprejela v začetku septembra 1914, po padcu Lvova. O njih je 10. septembra prvi poročal dnevnik Slovenec.⁹ Do začetka oktobra je prišlo že okoli 2 600 in do januarja 1915 več kot 5 000 oseb. Največ jih je prišlo od septembra do novembra, med njimi tudi nekateri, ki so sprva bivali na Češkem. O njih je tednik Gorenjec 20. novembra 1914 zapisal: *»Celo poletje so delali kot kmečki delavci na Češkem in sedaj na zimo so jih Čehi privoščili Slovencem.«* Pripotovali so z vlaki, posamično ali v transportih, ki so šteli po več sto oseb. Ljubljana je bila le vmesna postaja na njihovi poti, tu je ostalo le nekaj izobražencev, ostale je mestni magistrat že po nekaj dneh napotil v druge občine na Kranjskem, med njimi tudi v občine Škofja Loka, Stara Loka, Selca, Železniki, Žiri in Sora.

8 Kronika župnije Žiri (1911–1940).

9 Slovenec, št. 205, 10. 9. 1914, str. 1–2.

Evidence galiških beguncev, ki jih je z vso skrbnostjo vodila škofjeloška občina, izkazujejo, da je v Škofji Loki od jeseni 1914 do poleti 1915 stalno prebivalo okoli 50 beguncev, različnih poklicev in starosti. Prevladovale so samske tovarniške delavke in družine železničarjev, ki so jih tu nastanili zaradi bližine železniške postaje na Trati. Najštevilčnejša je bila 11-članska družina kretničarja Stanislawa Zajaczkowskega iz Sokala v osrednji Galiciji. Njegov najmlajši sin ob prihodu v Škofjo Loko ni štel še niti eno leto. Begunci so novi dom dobili pri loških meščanih, ki so skrbeli tudi za njihovo prehrano. Bili so rimokatoliške veroizpovedi, po narodnosti Poljaki iz občin Przemysl, Sokal, Tarnopol, Sambor, Jaroslaw, Tlumacz, Stryj, Lemberg (Lvov) in drugih.¹⁰ 24 imen navaja spisek beguncev, ki so bivali v Občini Selca. Tudi ti so bili poljske narodnosti, doma iz občin Lemberg, Bobrka, Zloczow, Buczacz in Przemysl.¹¹ Najstarejša med njimi sta bila zakonca Peter in Katarina Skraba, dninarja, stara 54 oziroma 47 let, najmlajša dva še dojenčka, mlajša od enega leta. O 32 beguncih govori kronika župnije Žabnica,¹² 42 jih omenja kronika župnije Sora. Takratni sorški župnik Fran Saleški Finžgar, ki je bil istočasno tudi občinski tajnik, je o njih zapisal: »1. oktobra smo dobili v občino Sora 42 beguncev. G. Kaplan Poje se je zelo trudil zanje. Porazdelili smo jih po hišah. Bili so bedni: razcapani, bos, ušivi. ... Preprosil sem ljudi, da smo jih redili brezplačno in za državno podporo kupovali obleko in obutev. Dali smo zanje čez 600 kron; posteljino in drugo pa še povrhu. Nekateri so bili dobri, tudi delali so radi. Večina pa lenuhi, ki so zabavljali čez našo hrano, isto, ki so jo uživali gospodarji in se je večkrat čulo o njih: To je za svinje!«¹³ Starološka občina je begunce naselila pri Svetem Duhu, v Virmašah, Stari Loki in na Trnju; bilo jih je 30. Jeseni so begunce dobili tudi v Železnike, kamor so državne oblasti poslale 32 Ukrajincev (Rusinov) iz okolice Kalusza in Żydaczowa. Stanovali so v kaplaniji in po privatnih hišah, ostali so do pomladi 1915, ko so odšli v Gmünd v Spodnji Avstriji.¹⁴ Nekaj beguncev iz Lvova je bivalo tudi v Žireh. *Bili so poštni in železniški uradniki. Dobri ljudje, a brez pravega življenjskega poguma. Bili so premehki. V cerkev so radi hodili. Tudi je bilo poskrbljeno pri njih prejemanje sv. zakramentov.*¹⁵

Večina beguncev, ki je prišla na Kranjsko, je bila kmečkega in delavskega stanu, izobražencev je bilo le okoli 10 odstotkov, med njimi tudi precej poljskih in rusinskih duhovnikov, ki so v času begunstva med rojaki še naprej opravljali božjo službo in skrbeli za njihovo duhovno tolažbo. Dva od njih sta prej omenjena

- 10 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 62, Begunci 1914/15. Przemysl in Jaroslaw sta danes mesti na Poljskem, ostali naštetih kraji so na zahodu Ukrajine.
- 11 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 62, Begunci 1914/15. Bobrka je danes mesto na Poljskem, Zloczow in Buczacz pa mesti na zahodu Ukrajine.
- 12 Kronika župnije Žabnica.
- 13 Kronika župnije Sora; povzeto po: Budna, Prva svetovna vojna iz župnijskih kronik, str. 127.
- 14 Kronika župnije Železniki; povzeto po: Budna, Prva svetovna vojna iz župnijskih kronik, str. 128.
- 15 Kronika župnije Žiri (1911–1941).

rusinska duhovnika dr. Lakota in dr. Penelli, ki sta ju sprejela starološki in škofje-loški župnik. 7. oktobra 1914 je dr. Lakota v starološki cerkvi svojim vernikom unijatske veroizpovedi prvič delil sveto obhajilo pod obema podobama, tj. s kruhom in vinom. Ko so begunci jeseni prišli tudi v Železnike, se je večkrat oglasil tudi pri njih. »Imeli smo na ukrajinski Božič ob 4 h zjutraj peto sveto mašo v slovanskem obredu in ravno tako na sv. Treh kraljev dan za naš kraj.¹⁶ To je naredila vojska,«¹⁷ je v kroniko zapisal župnik v Železnikih. V Žiri je iz Spodnje Idrije rad prihajal poljski duhovnik iz lvovske okolice in delil zakramente tamkajšnjim beguncem, ki so na žirovskega župnika (ta je imel večkrat težave s svojimi verniki) naredili še posebno globok vtis; v kroniki beremo: »Kako so ti ljudje spoštovali svoje duhovnike in se obnašali v cerkvi; so bili lahko vzgled domačinom.«¹⁸ Manj sreče je imel Fran Saleški Finžgar, ko je je rusinskega duhovnika Mijehkiga prosil, da bi maševal in pridigal beguncem v Sori, a so ga ti bojkotirali, ker je bil Rusin, oni pa Poljaki.¹⁹ Dva rusinska duhovnika sta se z družinama zatekla v Kranj, kjer ju je pod svojo streho sprejel dekan Koblar, njuni ženi, otroke in služkinjo pa nastanil v sosednji hiši. Čeprav sta bila oblečena civilno, se ju Kranjčani nikakor niso mogli privaditi, ko sta z ženama in otroki hodila po mestu. Dekan jima je priskrbel rusinske misale, da sta lahko maševala.²⁰

Begunske podpore

Umik beguncev z zasedenih ozemelj je organiziralo ministrstvo za notranje zadeve, ki je prevzelo stroške brezplačnega prevoza, nastanitve, hrane in obleke, zdravstvenih, kulturnih in verskih potreb. Z odlokom, ki ga je izdalo 11. avgusta 1914, je določilo, da beguncem pripada posebna oskrbnina, ki je za odrasle osebe sprva znašala 70 vinarjev na dan, za otroke, starejše od 8 let, 50 vinarjev in za mlajše od 8 let 30 vinarjev.²¹ Na negodovanja občin, da so ti zneski premajhni, jim je kranjsko deželno predsedstvo oktobra odgovorilo, da pod nobenim pogojem ne smejo izplačevati višjih oskrbnin, ker »da se da s takšno vsoto shajati celo na Dunaju«. Pri otrocih so znesek še celo znižali in spremenili starostno mejo, po novem so bili do 40 vinarjev oskrbnine upravičeni otroci od 5. do 10. leta starosti, mlajši od 5 let pa le do 30 vinarjev na dan.²² Junija 1915 so oskrbnine zaradi vse večje draginje zvišali na 90 vinarjev za osebe starejše od 10 let in na 50 vinarjev za otroke mlajše od 10 let. Do begunske podpore niso bili upravičeni tisti begunci,

16 Oba cerkvena praznika sta sovpadla na isti dan – 6. januar 1915.

17 Kronika župnije Železniki; povzeto po: Budna, Prva svetovna vojna iz župnijskih kronik, str. 128.

18 Kronika župnije Žiri (1911–1940).

19 Kronika župnije Sora; povzeto po: Budna, Prva svetovna vojna iz župnijskih kronik, str. 127–128.

20 Podberšič, Begunci z vzhoda in Godoviška kronika, str. 386.

21 Brodnik, Preskrba beguncev in vojnih ujetnikov v Ljubljani, str. 226.

22 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 62, Begunci 1914/15, dopis št. 612/Mob, 12. 10. 1914.

ki so ostali v državni službi, kot npr. železničarji, ker so še naprej dobivali plačo. Begunci so celotno oskrbnino dobili izplačano le v primerih, če so sami poskrbeli za plačilo stroškov hrane, stanovanja in ostalega. Tak primer je znan iz Škofje Loke, kjer so tamkajšnje poljske begunke prosile za izplačilo oskrbnine v gotovini, da bi si lahko kupile tudi milo in sukanec, ki so ju nujno potrebovale. Okrajno glavarstvo v Kranju temu ni nasprotovalo, je pa pripomnilo, da si morajo v tem primeru same pokriti vse stroške.²³ Sicer pa so občine denar izplačevale meščanom, pri katerih so begunci bivali in se prehranjevali. Tretja možnost, ki so jo imeli begunci na voljo, so bile begunske nakaznice, s katerimi so dobivali živež v prodajalnah, če so si kuhali sami.²⁴ Oskrbnine so izplačevale občine, okrajna glavarstva pa so jim nato, na podlagi natančno vodenih evidenc, enkrat na mesec povrnili izplačana sredstva. Da bi občinskim uradnikom nekoliko olajšali delo, so dala okrajna glavarstva v ta namen tiskati posebne formularje.

Verzeichnis

des denari uboizvete, kotar Kranjska, in hincub, parobanab, v Škofji Loki

Številka	Ime	Prejeto	Plačilo	Plačilo	Plačilo	Plačilo	Plačilo
1	...	...	...	...	...	...	...
2	...	...	...	...	...	...	...
3	...	...	...	...	...	...	...
4	...	...	...	...	...	...	...
5	...	...	...	...	...	...	...
6	...	...	...	...	...	...	...
7	...	...	...	...	...	...	...
8	...	...	...	...	...	...	...
9	...	...	...	...	...	...	...
10	...	...	...	...	...	...	...
11	...	...	...	...	...	...	...
12	...	...	...	...	...	...	...
13	...	...	...	...	...	...	...
14	...	...	...	...	...	...	...
15	...	...	...	...	...	...	...
16	...	...	...	...	...	...	...
17	...	...	...	...	...	...	...
18	...	...	...	...	...	...	...
19	...	...	...	...	...	...	...
20	...	...	...	...	...	...	...

Prva stran spiska beguncev iz Galicije, ki so jih državne oblasti naselile v Škofji Loki, december 1914.

(hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

23 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 63, Begunci 1915, dopisa št. 1358 in 2249.

24 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 62, Begunci 1914/15, dopis št. 814/Mob, 28. 11. 1914.

Preskrba beguncev

Večina beguncev je ob odhodu vzela s seboj le najnujnejše. Ko so pozno poleti in v zgodnji jeseni zapuščali domove, je bilo zunaj še toplo, potem pa se je shladilo in mnoge je zeblo. Kranjski zdravnik Edvard Globočnik je na problem preskrbe beguncev oktobra 1914 opozoril v časopisu Sava: *»Ker so poljske družine morale bežati iz oboroženih krajev, deloma tudi k nam, in so ponekod na deželi brez vseh sredstev, tako da trpe lakoto in mraz (podpisani se je o tem sam prepričal), se podpisani obrača do slavnega občinstva z nujno prošnjo, da tem nesrečnežem pomaga. Prosi se za obleko, obuvala, posteljna pokrivala, kakor tudi za jedila za moške, ženske in otroke. Poljaki si sami ne morejo pomagati, ker v našem jeziku ne znajo prositi.«*²⁵ Morda je prav ta zapis spodbudil kranjsko okrajno glavarstvo, da je 28. novembra 1914 poslalo županstvom dopis, v katerem jim je naročilo, naj nemudoma sporočijo, kako je pri njih poskrbljeno za prehrano beguncev, če se morda kaj pritožujejo, da je slaba in porcije premajhne, ter če morda trpijo pomanjkanje zimske obleke, obutve in odej. Čim prej naj ob pomoči duhovščine in učiteljev sestavijo seznam beguncev, ki bi nujno potrebovali nova oblačila in priložijo oceno stroškov. Kdo jih je potem res dobil, je odločilo glavarstvo. Če pa so županstva medtem begunce že sama oskrbela s čevlji in obleko, jim zaradi omejenih denarnih virov teh stroškov niso mogli povrniti.²⁶

Domačemu prebivalstvu so se begunci smilili in so jim skušali tudi sami pomagati po najboljših močeh. Zanje so, poleg obleke in obutve, zbirali tudi denarne prispevke, številni so jim več mesecev brezplačno dajali hrano in stanovanje. Meščani so se med seboj sami dogovorili, kdo jim bo dajal stanovanje in kdo hrano, nekateri celo oboje hkrati. V hiši Franca Dolenca (na Štemarjih) je tako več mesecev živela 6-članska družina Nikolajevič, za njihovo prehrano pa so skrbeli Jožef Guzelj, Marjana Flis, Janez Hafner in Mihael Blaznik. V sosednji hiši Ignaca Guzelja (pri Balantu) sta bivala priletna zakonca Katarina in Franc Maroschan, ki ju je s hrano oskrboval trgovec Anton Kašman. Ker po petih mesecih oskrbe še ni prav nič kazalo, da se bosta begunca v kratkem odpravila nazaj domov, je 1. maja 1915 na mestno občino poslal naslednji dopis: *»Podpisani vljudno sporočam, da 6. t. m. bode minilo ravno 5 mesecev, kar imam v prehranitvi 2 osebi došle vsled vojnih razmer iz Galicije in [sem] v preteklem letu prehranjeval in prenočeval ravno tako 2 osebi 1 mesec in 20 dni, torej skupno 6 $\frac{3}{4}$ meseca in akoravno v tem, da nimam domačega ognjišča, me ni vezala dolžnost do tega, sem to storil iz rodoljubja kot meščan, katerih pa vem, da jih je malo na številu tukaj, da bi se toliko odzvali tolikočasni prehranitvi, in vsled današnjih draginjskih razmer, ko moram plačevati prehranek dnevno za obe osebi v gostilni Kron 4.– na dan in [so] mi vsled pomanjkanja živil sploh odpovedali nadaljno prehranitev istih.*

25 Sava, št. 41, 10. 10. 1914, str. 3.

26 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 62, Begunci 1914/15, dopis št. 814/Mob, 28. 11. 1914.

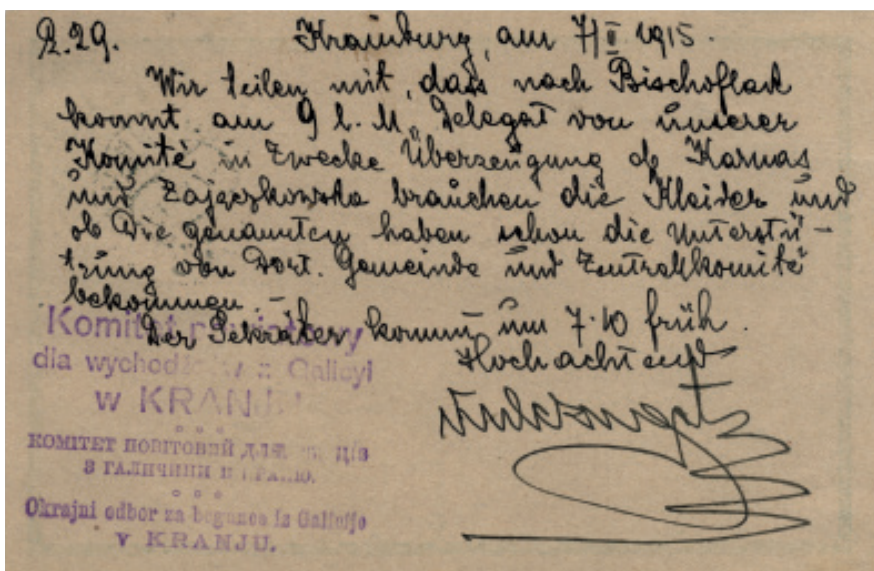
Gališki begunci v Ljubljani, oktober 1914. (iz: *Tedenske slike*, št. 9, 7. 10. 1914, str. 7)

*Zato naznanjam slavnemu županstvu, da bodem z hrano služil dotičnima samo še do 5. maja 1915. vštetega tega dne in prosim, od tega dne nadalje za oskrbitev skozi katero drugo stranko za prehrano teh dveh oseb, ker upam, da sem s tem dopolnil mojo dolžnost teh časov in razmer. Franc Kašman.*²⁷

Begunci so pomenili veliko breme tudi za državo, ki je skušala njihove stroške čim bolj zmanjšati; v ta namen je pozivala občine, naj vsem beguncem, sposobnim za delo, preskrbijo ustrezno delo pri obrtnikih, javnih delih (kot cestni delavci, čuvaji) ali na kmetijah, da bi se lahko sami preživljali. Toda takih beguncev je bilo malo, ker so večinoma pribežale matere z otroki in starejši ljudje, ki niso bili več sposobni za težja fizična dela.²⁸ Župani so morali voditi natančno evidenco otrok, za delo sposobnih in nesposobnih beguncev ter okrajnim glavarstvom poročati, za koliko od njih zahtevajo državno podporo in kolikim so že našli delo. »Ni trpeti, da bi posamezni begunci brezdelno okoli postopali, če zanj ni pripravnega stalnega dela, porabiti se jih bo moglo ... za razne druge posle,

27 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 62, Begunci 1914/15, dopis Franca Kašmana, 1. 5. 1915.

28 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 62, Begunci 1914/15, dopis št. 570/Mob, 1. 10. 1914; t. e. 63, Begunci 1915, dopis št. 264/Mob, 10. 3. 1915.

Dopisnica s sporočilom tajnika Okrajnega odbora za begunce, da se bo 9. 2. 1915 oglasil v Škofji Loki in se prepričal, če dve begunki res potrebujeta obleko, za katero sta prosili.

(Izrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

*katerih v vsaki občini gotovo ne manjka.*²⁹ Če v domači občini zanje ni bilo ustreznega dela, so jih morali župani ponuditi sosednji, če se je tam zanje našlo delo.

Preskrbo beguncev na Kranjskem je koordiniral Pomožni odbor za begunce iz Galicije in Bukovine, ki je imel sedež v Ljubljani in je bil podružnica dunajske centrale. Ustanovljen je bil 16. novembra 1914, predsedoval mu je Kazimir Elias, ravnatelj gimnazije v Zolkiewu,³⁰ ob pomoči Leona Tokaryka, profesorja iz Černovic³¹ (podpredsednik), in Kazimirja Lagosza, zastopnika bratovskega meščanskega odbora. Odbor je imel pisarno v prostorih Katoliške tiskarne v Ljubljani. Sodeloval je z lokalnimi oblastmi in duhovščino, ki jo je ob ustanovitvi pozval, naj o obstoju odbora obvesti poljske begunce, odboru pa poroča o položaju beguncev in sporoči morebitne potrebe po topli obleki, poljskih knjigah in časopisih.³² Pri okrajnih glavarstvih so za begunce skrbeli okrajni odbori za begunce iz Galicije, eden takih je bil ustanovljen tudi v Kranju. Njegov tajnik se je 9. februarja 1915 oglasil v Škofji Loki, da bi se prepričal, ali občina beguncem nudi potrebno oskrbo in ali begunki iz Galicije res potrebujeta obleko, za katero sta zaprosili.³³

V župnijah je bil dobršen del skrbi za begunce v rokah duhovnikov. Žabniški župnik je o svojem delu poročal: »*Obiskal je [župnik; op. a.] parkrat osebno vse begunce v župniji, katerih je bilo sprva 32 (sedaj jih je 22), se prepričal o njihovem položaju in njihovih potrebah, poročal tozadevno g. c. k. okr. glavarju v Kranju ter jim šel na roko, kolikor se je dalo. Trem begunskim otrokom, ki so bili brez starišev, je poiskal in našel njihovo mater, ki je potem došla iz bolnišnice v Celju in so se tu srečno sešli, dočim je oče pri vojakih. Nakupil je beguncem iz osebno darovanega in nabranega denarja mnogo nove spodnje in zgornje obleke in rjuh za odrastle in otroke, kar je stalo z delom vred 59.00 Kron. Preskrbel in razdelil jim je veliko stare, a še dobre vsakovrstne obleke in oblačil, kakor: velikih in malih rut, jopic, kril, nogavic, srajc, rjuh, žepnih robcev, brisač, blazin, odej, čevljev, moške obleke itd., kar vse je deloma sam daroval, deloma izprosil od dobrosrčnih, usmiljenih ljudi. Ednako je izprosil za begunce mnogo živil.*«³⁴

Zdravstvene in higienske razmere beguncev so pregledovali krajevni zdravniki in mestna policijska straža. Če je bilo potrebno, so jim ponudili brezplačno zdravstveno pomoč in zdravila, v smrtnih primerih pa poskrbeli za primeren pogreb.³⁵ Ob pregledovanju bivališč so skrbno popisali pomanjkljivosti in beguncem iz varnostnih razlogov prepovedali vsakršno uporabo odprte luči. Kjer so

29 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 62, Begunci 1914/15, dopis št. 570/Mob, 1. 10. 1914.

30 Poljsko ime za kraj Žovkva ob zahodni ukrajinski meji, 30 km severozahodno od Lvova.

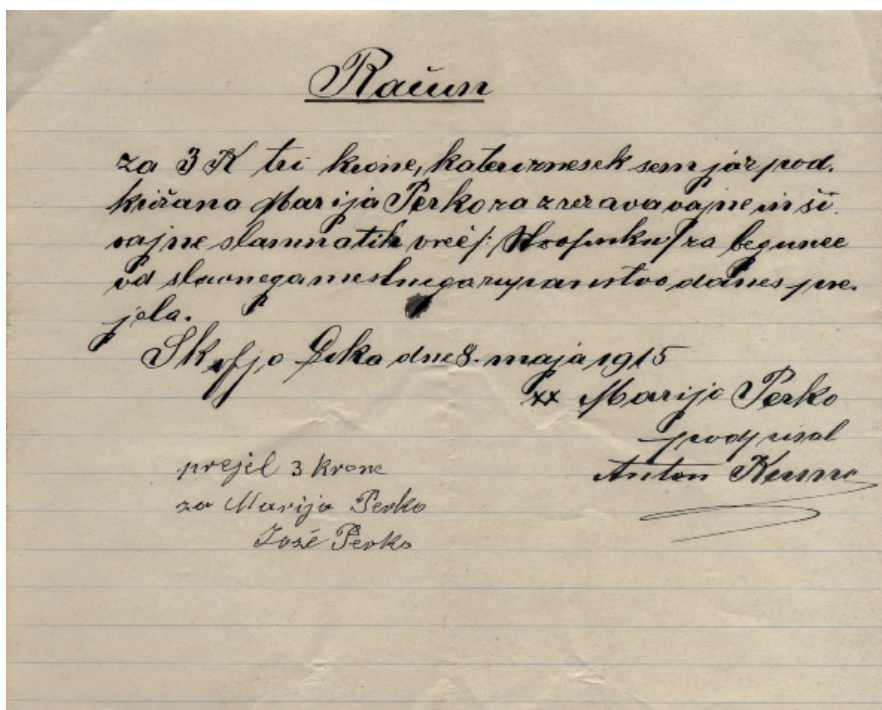
31 Černovice (Črnovice) – v času Avstro-Ogrske glavno mesto Bukovine, danes mesto v Ukrajini.

32 *Slovenec*, št. 264, 18. 11. 1914, str. 3.

33 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 63, Begunci 1915.

34 Kronika župnije Žabnica.

35 Brodnik, Preskrba beguncev in ujetnikov v Ljubljani, str. 227.

Maja 1915 je škofjeloška občina med gališke begunce razdelila 26 slamnjač, ki jih je izdelala Marija Perko in za to od občine dobila 3 krome plačila. (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

opazili, da so begunci še vedno ležali na slami, so občinam naročili, naj poskrbijo za izdelavo preprostih slamnjač. Zanimala jih je tudi kakovost hrane za begunce in ogrevanje prostorov. Zelo pogosto so namreč naleteli na primere, da so bivali v prostorih brez peči, včasih tudi brez zadostne posteljnine.³⁶

Težavam z oskrbo so se s časom pridružile še druge. Mladoletna Nikolajevićeve fanta so dvakrat zalotili pri kraji; prvič sta v Stari Loki ukradla dežnik, drugič sta Francu Zihlerlu izmahnili cigarete. Zaradi omajanega zaupanja je županstvo Okrajnemu glavarstvu v Kranju predlagalo, da družino preseli. Več prahu kot ti dve kraji je dvignila dogodivščina dveh mladih begunk, ki sta se pritihotapili v sobo za tujce v hiši Pavle Deisinger, si polepšali večer s tam stanujočima mladeničema in z »*neprimernim obnašanjem*« ogrozili moralno držo lastnice. Ta »*takšnega vlačuganja*« ni mogla trpeti in je takoj poklicala mestnega stražnika, ki je »*sumljivi ženski*« aretiral in predal škofjeloškemu sodišču.³⁷ Po tem dogodku jima nihče v mestu ni več hotel nuditi stanovanja. Tudi potikanje naokoli beguncem ni

36 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 62, Begunci 1914/1915.

37 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 122, Prijave 1912-1919.

bilo tuje, kot je razvidno iz obvestila kranjskega okrajnega glavarstva, ki »opaža da se begunci potikajo brez vsake potrebe in brez vsakega posla po raznih krajih, večidel zaradi beračenja,« in županom naroča, da begunce nemudoma obvestijo, »da jim ni dovoljeno brez izrecnega privoljenja županstva zapustiti občino, v kateri so nastanjeni in da bo orožništvo vsakega, ki bi se brez takega pismenega dovoljenja županstva ali pa okrajnega glavarstva zasačil izven svoje občine, siloma nazaj privedlo.«³⁸

Begunci odhajajo

Gališko begunsko vprašanje na Kranjskem je dobilo epilog sredi leta 1915, potem ko je avstro-ogrška vojska v uspešno izvedeni spomladanski ofenzivi Rusom iztrgala večji del Galicije, vključno z Lvovom, in omogočila beguncem, da so se začeli postopoma vračati na porušene in izropane domove. Najprej so odšli tisti, ki so imeli stalno bivališče na območju skupine A, kamor so spadali politični okraji v zahodni polovici Galicije in so veljali za povsem varne. Vračanje na območje skupine B je bilo omejeno in dovoljeno samo v nekatere politične okraje, medtem ko vračanje v okraje znotraj skupine C, ki so bili še vedno zasedeni z ruskimi vojaki, ni bilo možno in se je zavleklo v leto 1918.³⁹ Vračanje je organiziralo ministrstvo za notranje zadeve, ki je vse begunce, prejemnike državne podpore, pozvalo, naj se v treh tednih vrnejo domov, sicer bodo izgubili podporo. Za potovanje so si morali priskrbeti potrebne dokumente, ki so jih okrajna glavarstva izdala šele ob predložitvi dokazila, da so se v zadnjih dvanajstih mesecih cepili proti kozam. Do brezplačne vožnje po železnici so bili upravičeni le, če so vsi družinski člani, ki so bili sposobni za potovanje, odpotovali skupaj.⁴⁰ Številne begunce, ki leta 1915 še niso mogli nazaj v Galicijo, so državne oblasti premestile v begunska taborišča na ozemlju današnje Avstrije in Češke, saj so na Kranjsko že začeli prihajati prvi primorski begunci, ki jih je z domov pregnal izbruh soške fronte.

VIRI:

Arhivski viri:

SI_ZAL_LJU/0489, Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura, f. 2062, fol. 494–495.

SI_ZAL_ŠKL/0063, Občina Škofja Loka, t. e. 62, Begunci 1914/1915; t. e. 63, Begunci 1915; t. e.

122, Policijske prijave 1912–1919.

Kronika župnije Žabnica.

Kronika župnije Žiri (1911–1940).

38 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 62, Begunci 1914/1915, dopis št. 775.

39 ZAL-LJU, LJU 489, f. 2062, fol. 494–495, 504, 532–536, 558–560.

40 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 62, Begunci 1914/1915, oklic ministrstva za notranje zadeve, 3. 8. 1915; ZAL-LJU, LJU 489, f. 2062, fol. 494–495.

Časopisni viri:

Slovenec, 1914, 1915.

Gorenjec, 1914, 1915.

Sava, 1914.

Spletne strani:

<http://de.wikipedia.org/wiki/Galizien>; pridobljeno 22. 4. 2014.

<http://slo.wikipedia.org/wiki/Galicija>; pridobljeno 22. 4. 2014.

LITERATURA:

Brodnik, Vilma: Preskrba beguncev in vojnih ujetnikov v Ljubljani med prvo svetovno vojno.

V: *Kronika* 37, Ljubljana : Zgodovinsko društvo za Slovenijo, 1989, št. 3, str. 226–230.

Budna, Nataša: Prva svetovna vojna iz župnijskih kronik. V: *Loški razgledi* 42, Škofja Loka :

Muzejsko društvo, 1995, str. 113–130.

Florjančič, Alojzij Pavel (ur.): *Več kot tisoč let : kronika župnije sv. Jurija Stara Loka*. Stara Loka :

Župnija sv. Jurija, 2005.

Podberšič, Renato: Begunci z vzhoda in Godoviška kronika. V: *Kronika* 52, Ljubljana :

Zgodovinsko društvo za Slovenijo, 2004, št. 3, str. 379–389.

Summary

»The population has a duty to provide for these poor souls.« Refugees in Škofja Loka in the first year of the Great War

The Russian occupation of a large part of Galicia and Bukovina in August and September 1914 triggered a great wave of refugees, who, on the orders of the state authorities, had to abandon their homes quickly and withdraw to places in the interior of the monarchy. Care of refugees was taken over by the Ministry of the Interior, who provided free transport, accommodation, food, and religious and health care. The wealthier refugees could choose the place of settlement themselves, while the state allocated the materially weaker to municipalities in the interior.

The first refugees began to arrive in Carniola in September 1914; by the beginning of October, 2600 had arrived and by January 1915 already around 5000. They were Polish and Ukrainian (Russian) by nationality and Roman Catholic and Eastern Orthodox by religion. The provincial capital, Ljubljana, was only an intermediate station on their way; the district boards settled the majority through other municipalities. Care of refugees was coordinated by the Auxiliary Committee for Refugees from Galicia and Bukovina, which had an office in Ljubljana and was a branch of the Vienna Central Office. District committees for refugees from Galicia were established at district boards; there was one such in Kranj.